

ADAMIK TAMÁS

Krúdy Gyula: Ál-Petőfi.

Lehullt csillag fénye című regényének értelmezése

A REGÉNY STRUKTÚRÁJA

A regényt rövid előszó vezet be. A törzsanyaga két nagy részből áll. Az első rész a következő hét fejezetet tartalmazza, előtérben a bujdosóval: I. Az ötvenes évek rozsmaringjai; II. A várpalotai titok; III. Füredi emlény; IV. Az utazó vándorlegények; V. A Bujdosó nyoma; VI. A Bujdosó feljegyzése; VII. Egy marék paprika. A Második rész nyolc fejezetből épül fel, előtérben a bakonyi betyárral: VIII. A „költőt” elfogják; IX. A postarablás; X. „Szép vidéknek szépséges leánya...”; XI. Mit látott a postamester?; XII. Betyár, szerelem, bor; XIII. Nincsen olyan asszonyhajszáll, amelynek a végét megfoghatnánk; XIV. Isztricsné elmenekült vadkanja; végül a XV. A Bujdosó örökre eltűnik. Tanulmányomban a következő kiadásra hivatkozom: Krúdy Gyula *Regények és nagyobb elbeszélések* 9. Nagy kópé (1921), Hét Bagoly (1922), Ál-Petőfi (1922). Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2009. Az *Ál-Petőfi* a kötet 332–477. oldalain olvasható.

Az *Előszó* hét bekezdésből áll; mindegyik témája: Petőfi Sándor eltűnése (halála) és nagysága (332–334). Azt hiszem, legjobban úgy mutathatjuk be ezt a bevezetést, ha mindegyik bekezdésnek első mondatát idézzük: „Most már mindörökre belépett a magyar titkok közé, akinek megfejtésén még sokszor elmereng az álmodozó magyar a messi éjfélek csendjében is” (332). „Világrajövele, rövidre szabott, de a magyar búza bőségével fizető élete, prófétákéhoz hasonlatos, tanú nélküli égbe röppenése nagy rejtélyként maradt azok előtt, akik a hegységek alakjában, a folyamok futamodásában, az erdők zúgásában is szeretik a nemzet sorsát, jövődjét keresni” (332). „Mindent szeretnénk róla tudni, és csak árnyékként látjuk nagy messziségből külső emberi alakját; a belső ember, a belső Petőfi oly mélységbe tűnt előlünk, mint Attila koporsója” (332). „Ami fennmaradott róla: jóformán képzelem, amint álmunkban látjuk visszatérni néha halottainkat” (333). „Nem tudunk róla többet, mint egy átutazó vendégről, aki darab ideig társaságunkban volt, és annyit mondott el életéről, napjairól, amennyit jónak látott” (333). „Csak egy július végi nap emlékét őrizgetjük konokul véges memóriánkban, amely napnak a lehanyaglása után nem látta őt többé senki, sem elevenen, sem holt állapotban” (334). „Eltűnt, meghalt: ismételjük, mert szörnyű álmokkal volna telve éjszakánk, ha azt hinnénk, hogy Petőfi Sándor 1849. július 31-ike után is életben volt” (334).

Ha az egész regény cselekményének kisebb részeit akarjuk megállapítani, akkor *I. rész*nek az első három fejezetet tekinthetjük, amelyekben megismerkedünk a Bach-korszak társadalmi viszonyaival, a helyszínnel, szereplőivel és e regény fő témájával: 1849. július 31-én eltűnt Petőfi Sándor, és a korabeli közvélemény megoszlik a tekintetben, hogy meghalt-e, vagy csak rejtőzködik, bujdosik. Az *ötvenes évek rozmarinjai* című első fejezete (335–345) az Esterházy grófok tiszttartójának, Kandúr János úrnak családját mutatja be, Mariska nevű feleségét és két leányát, Juliskát és Zsuzsikát. A Kandúr kisasszonyok a *Vasárnap* *Újságot* olvassák, és a benne található információk alapján Juliska meg van győződve, hogy Petőfi él, Zsuzsika szerint pedig meghalt a fejedregházi csatában. A kisasszonyokat többnyire Porti Feri (Ferkó, Ferke) postamester látja el hírekkel. A legújabb: „Csak annyi bizonyos, hogy itt van, a környéken van” (ti. Petőfi Sándor, 344). A *várpalotai titok* című második fejezet (346–350) így kezdődik: „A préházon, fehér falon feketében: az 1785-ös esztendő száma állott, és 1855-ben 'Petőfi Sándor' lakott benne. Tündérországból volt a préház: a várpalotai Loncosos szőlőben, ahonnan a dombról az egész világot lehetett látni, kereken, búbjósan, andalgóan” (346). Elterjedt a hír, hogy Loncoson, Radics János régi préházában bujdosik Petőfi Sándor, asszonynepek tudnának róla mesélni (347). Feltehetőleg Radics János táplálja (348). *Füredi emlény* című harmadik fejezetben (351–362) a Balatoni Dalárda szerenádót ad a bujdosónak. Szénfy Gusztáv volt a dalárda megalapítója, és híres *Dalokönyvecskéje* mindenféle ismertté vált. A dalárda négy tagból állt: körül állták a préházat, „aztán valami olyan hangot adtak, mint a légy zümmögése” (361). Ekkor azonban zsandárok rohanták meg őket, de a házban nem találtak senkit. A dalnokokat foglyul vitték a községházára. Itt vallatták őket, melynek során kiderült, hogy egyszerű kirándulástról volt szó, amelyet Amanda a saját szőlőjében rendezett barátaival. Amanda igazi neve Radics Mária, és testvére a piacbérlő Radics Jánosnak, aki a szőlőt kezeli.

A *2. részt* a negyedik, ötödik és hatodik fejezet alkotja. Az *utazó vándorlegények* című negyedik fejezetben (362–373) felkerekedik egy nagy kasornyahintó (vesszőből font oldalú hintó) Badacsony felől, és hozza a tiszttartó családot, Kandúr úr feleségét, Mariskát és két leányát, Juliskát és Zsuzsikát. Az asszony nép Balatonfüredet akarta látni, meghallgatni a vendéglői cigányzenét. Juliskának és a postamesternek azonban más céljuk is volt: Veszprémet is útba akarták ejteni, s onnan egy ugrás Palota, ahol a postamester tudomása szerint az Ál-Petőfi rejtőzködött (363–364). Juliska mindenféle jóval el akarta látni: sódarral, pirostra sült kappannal és ruhaneműkkel. Egy vándorlegény jött szemközt, egy suszter; felvették a kocsira. Kisörsnél egy drótostót is. Délben megálltak, az asszony nép abroszt terített le, a postamester földbe ásta a borosüveget, a drótos leült a vándorlegénnyel szemben. Ekkor egy újabb vándorlegény érkezett, tarka kendő volt a nyakán, pattanásos volt az arca. A postamester borral kínálja, s kérdezi, miért járja az országot. Mire ezt válaszolja, „elárultak, én vagyok Petőfi Sándor” (370). A *Bujdosó nyoma* című ötödik fejezetben (374–379) a tiszttartó hölgyei lassan magukhoz térnek. Petőfinek nem volt pattanás az arcán – jegyezte meg Juliska. A postamester pedig kijelenti, hogy minden harmadik ember

örült, mire Mariska tiltakozik: ő, ha két lányával van együtt, nem örült. A kasornya-hintó a palotai szőlők között bukdácsolt. A postamester előre ment, hogy el ne ijessze a Bujdosót. De Radics Jánossal találta magát szemben, aki a préház faláról ezt a feliratot igyekezett lekaparni: „*Itt bújdosott Petőfi Sándor / Míg volt tarisznyájában sódar és bor* (376). „Beste lelke! – rikácsolt az öreg Radics. – Kiette a kamrámat, kiitta a pincémet, végezetül pedig még neki áll feljebb” (376). Ő mindig azt híresztelte magáról, hogy ő Sarlai, egyszerű takácslegény. Azután egyszer elszökött. Végül a postamester megkérdezte, hogy írást hagyott-e hátra. Radics azt felelte, hogy valamit firkált egy komáromi képes kalendárium fehér lapjára. Ezt a kalendáriumot az eresz alatt megtalálta, és átadta a postamesternek. Ez *A Bujdosó feljegyzése* című 6. fejezet (379–385) arról szól, hogy Pesten is megjelent egy Ál-Petőfi. A Fehér Hattyú szállodában egy cilinderkalapos fiatalember ellopott egy aranyórát, és amikor elfogták, Petőfi Sándornak mondta magát (385).

A 3. részt az *Egy marék paprika* című hetedik (385–395) és A *'költőt' elfogják* című nyolcadik fejezet (396–402) foglalja magában. A 7. fejezetben a szőlőhegyen a környékbeli ismerősökkel találkoznak a Kandúr-család tagjai; azok is a Bujdosót kívánják meglátogatni. Egyszer váratlanul megjelenik Amanda, más néven Radics Mária, és elindul a Radics-szőlő felé. Erre felkerekedik az egész társaság, hogy kilessék Amanda és a Bujdosó titkát. Körülállják a préházat. A Bujdosó ott ült a préház eresze alatt, és dohányt vágott. Amanda pedig bográcsban főzött valamit. A postamester meglátta a Bujdosót, de az egyáltalán nem hasonlított Petőfire. Sloff ügyvéd megszólította: „Sarlait, a takácsot keresem.” Mire Amanda ezt válaszolta: itt lakott, de a zsandárok elugrasztották. Akit Bujdosónak néztek, Szénfy Gusztáv, pesti zene-tanár volt, jelenleg füredi fürdővendég. Amanda elkergeti a látogatókat, mondván: „Most pedig kifelé a szőlőmből” (395). A látogatók rémülten ,menekülnek. Sloff ügyvéd gúnyosan megjegyzi: „Miért szaladtok? ... Most kezdte kínálni a gulyáshúst, amit a tűzhelyen főzött. Nagyon kitűnő eledel volt az, csak egy marékkal több róz-szapaprikát tett a lébe, mint afféle lángoló menyecske” (395). A 8. fejezetben Bakony és a betyárvilág a háttér: „Zúg a Bakony, és Sobri Jóskáról, a régi szép betyárvilágról, a szabadságos életről dúdolgat annak, aki álmatlanul hallgatja” (396). A Bujdosó elmenekülve oda téved Mátyás király pusztapalotai vadászkastélyának romjai közé. Isztrics grófné itt akad rá, elfogja és sajátjának tekinti. A Bujdosó engedelmeskedik neki, mert attól fél, hogy ha nem teszi, akkor a grófné börtönbe juttatja. A nyolcadik fejezettel tehát a bakonyi betyárság is megjelenik a regényben.

A 4. részt *A postarablás* című kilencedik fejezet (403–414) és a vele ellentétes hangulatú „*Szép vidéknek szépséges leánya...*” című tizedik fejezet (414–439) együttese képezi. A 9. fejezetnek főszereplője Amanda, akit Füreden ért az a hír, hogy tulajdonát, a Bujdosót Isztricsné bárónő elhurcolta. Rögtön csomagolt, Várpalotán termelt a bátyjánál, és örökségének negyed részét kicsikarta a fősvény Radics Jánosból. Ezután összeszúrta a levelet egy pusztapalotai asszonnyal, és általa levelet küldött a Bujdosónak, amelyben kifejezésre juttatta szerelmét, mégpedig az *Az én szerelmem...* című Petőfi-verssel (405).. A Bujdosó szintén versben közli, hogy nem mehet. Amanda dühöng,

és bánatát elsírja a postamesternek, és megvádolja Isztricsnét azzal is, hogy ő szervezte meg a postarablást. Porti Feri postamester megbotránkozik ezen, és leteremti Amandát. A 10. fejezetben az író visszatér az 1. fejezet témájához, a Kandur család házához: „Az egykori Esterházy-házban, ahol a tisztartó-család lakott, volt egy szoba, amely a Balaton felé nyílt gyengéden sodrott függönyökkel borított ablakaival, és ez volt a ház szentélye, mert itt függött a falon Petőfi Sándor képe, amint egy vándor piktor egykor emlékezetből lefestette a költőt” (414). Azonkívül voltak a falon különböző ráámák, amelyek alatt beüvegezett kéziratok lapultak. Ezekkel kedveskedtek egymásnak a kisasszonyok névnapkor vagy karácsonykor. A legszebb gyűjteményük a másolt Petőfi versekből a Kandur-kisasszonyoknak volt Kisörsön. A legtöbb verset Juliska gyűjteményében Hoszpoczky Levente nevű mérnöksegéd másolta. A mérnöksegéd szinte minden héten újabb versekkel lepte meg a Kandur-kisasszonyokat. „Benn, a ház szentélyében nagy munka volt. A berámázott versek már annyira betöltötték a szoba falát, hogy Hoszpoczkyknak létrára kellett állani, hogy az újonnan hozott verseket felakaszthassa” (416). E fejezetben érkezik meg hajón Lisznai Kálmán és Lauka Gusztáv Budapestről, hogy az Ál-Petőfit leleplezzék. A fejezet legszebb részlete az, amelyben Lisznai Kálmán elbeszéli Petőfi Sándor eltűnését 1949. július 31-én az orosz túlerővel szembeni csatában a fejéregyházi síkon (431–439).

Az 5. rész a *Mit látott a postamester?* című 11. fejezet és a *Betyár, szerelem, bor* című 12. fejezet, melyekben regényes események zajlanak. A 11. fejezetben (439–446) a postamester meghalván azt, hogy Lisznai Kálmán és Lauka Gusztáv azért érkeztek, hogy az Ál-Petőfi terjesztőit leleplezzék, legjobbnak látta, ha eltűnik a színről, hiszen mint postamester ő volt e hitnek legfőbb terjesztője. Lovat nyergelt tehát, és elvágtatott. Két oka volt ennek: először is saját biztonságáért aggódott, másrészt Isztrics grófnénak akart szívességet tenni, ha figyelmezteti arra a veszélyre, amely egyrészt Amanda részéről, másrészt az ál-Petőfit kereső írók részéről fenyegeti. Legvégül pedig féltett gondolata az volt, hogy az egész hitetlen világ csalódhatik a takácslegényben, mert mégiscsak kiderülhet egyszer, hogy valóban Petőfi Sándor a Bujdosó. Bakony környékén a régi Sobri-tanyát kereste fel a postamester. Kukoricásban lapulva figyelgette a tanyát, és egyszer csak kilépett a házból a Bujdosó. Sütkérezett a napon, majd leült az eresz alatt álló asztalkához, és írni kezdett. Egyszer azonban megjelent egy elegáns hölgy is, Isztricsné. Bujdosó mint hű szolgája köszönti, a báróné elnézést kér azért, hogy az utóbbi időben elhanyagolta. Mire a Bujdosó megjegyzi, hogy meg van elégedve, nem akar többé gróf lenni. A grófné megfeddi, hogy ismét felébredt benne az álszerénység, pedig már készül vacsorát adni a tiszteletére. A 12. fejezetben (447–456) Amanda borszállító kocsin utazik a városba, ahol egy pincében találkozik Sloff ügyvéddel. Majd rögtön előadja, hogy Isztricsné elszöktette a bujdosóját. Az ügyvéd megígéri neki, hogy le fogják győzni a büszke asszonyt. Elindulnak, és a város végén egy viskóban egy szilaj képű, mokány fiatalemberhez mennek, aki elmondja, hogy börtönben ült, mert ráfogták, hogy zsvány. A fiatalember szép Petőfi-versekben beszél. Közben egy cigány öregasszony levest hoz enni neki, és amikor eszik, minden kanál leves után egy-egy zsvány nevét mondja ki, így: Bün-

közösi Bandiért. Isztricsné az azt mondja, hogy a bujdosók patrónája. Petőfiról pedig azt, hogy nincs, csak volt. Elmúlt Petőfi a betyár világgal együtt. Vannak-e társai a betyárkodáshoz? – kérdezte Amanda. Leginkább azok akarnak betyár lenni, akik el akarják kerülni a katonaságot – válaszolta a fiatal ember. Amanda ajánlkozik: legyenek betyárok, és először Isztricsné üssenek rajta. A betyár elmosolyodik, hogy egy fehérszemély akar a társa lenni. Sloff ügyvéd megjegyezte: Nem kell maga ahhoz, egy fiatal ember elvégzi a rábízottakat. A betyár erre áldomást akar inni. Sloff ügyvéd kiment, hogy az öregasszonnyal bort hozasson. Amíg távol volt, Amanda és a betyár megbeszélték a maguk dolgát. Mikor visszajött, Amanda a haját igazgatta, a betyár pedig elégedetten mosolygott. Közben a vénasszony megérkezett a borral, és el is kezdtek inni. Sloff ügyvédet hiába várták kliensei.

A regény 6. részét, a befejezést az író a *Nincsen olyan asszonyhajsza, amelynek a végét megfoghatnánk* 13., az *Isztricsné elmenekült vadkanja* 14. és *A Bujdosó örökre eltűnik* című 15. fejezetekben adja elő. A 13. fejezetben (457–465) Amanda és a Betyár Várpalota és Veszprém között egy országúti csárdában tervezik közös életüket. Amanda bosszút forral Isztricsné ellen, aki elvette tőle Bujdosóját. Közben a Betyárt fölkergette a padlásra, azzal, hogy jön valaki. Valóban új vendég érkezett, Porti Feri, a postamester. Amanda ígéri, hogy elrejtíti őt úgy, hogy a zsandárok ne tudják megtalálni. Felküldi a szénapadlásra. Éjfél felé ismét új vendégek érkeznek: Lisznyai Kálmán és Lauka Gusztáv, akik Isztricsné kastélyába akarnak eljutni. Amanda kiöltözik és vacsorára hívja őket, majd őket is a padlásra küldi aludni, és ezt gondolja: Most már mind együtt vannak. A 14. fejezetben (465–471) Isztricsné lakomát rendez dunántúli ismerőseinek, mert Bujdosót e napon akarja bemutatni: dokumentálni akarja, hogy már van új „kisgazda” a háznál. Felsorolja neki az elegáns és gazdag ételeket, de Bujdosó egyáltalán nem örül, és azt válaszolja: ő sülttököt szeretne enni. Isztricsné dühében majdnem sírva fakad. A 15. fejezetben (471–477) megérkeznek a vendégek, és hozzáfognak a lakomának. A Bujdosó új ruhában, megnyiratkozva ül az asztalfő mellett. Bizay, a vőfély, miután bőségesen evett, felemelkedik, elkezdi beszédét, és csak nagy sokára tér rá a lényegre: az özvegység nem tarthat örökké, az úristen sokáig éltesse az új párt... Éljen a derék mátkapár – hangzott Skublics. „De most hirtelen pohárcsörrenés verte túl a lármás zenét. A Bujdosó ejtette el poharát, és halottsápadtan hátrahanyatlott. Egy éles asszonyhang rikoltott az ajtó mellett: „Eljöttünk mi is szerencsét kívánni a nagyasszonynak. Isten éltesse a mátkájával együtt” (475). Amanda állt ott Lisznyai Kálmánnal és Lauka Gusztávval. Amanda ezt kiáltotta: „Egy országos gazembert, egy hírhedt szélhámost jöttem én leleplezni, aki visszaélt a nagyasszony hiszékenységgel, és Petőfi Sándornak adta ki magát, hogy a szíve jóindulatát megnyerje.” (476). „Hisz mindenki tudja, hogy Sarlai, a téthi takácslegény ő!” (476). Erre Isztricsné bevonta a Bujdosót a másik szobába. Bujdosó visszanezett a küszöbről. „Gúny és megvetés, végtelen keserűség volt az arcán.” „Aztán többé nem látta őt senki. Pár pillanat múlva kocsirobogás hallatszott az udvarról. Csak Amanda tudta annak jelentőségét. Kirohant az ajtón, mintha a kocsi után vágatna. Egy nagy sikoltás hallatszott az ámbitusról. Aztán nem jött vissza ő sem a házba. Elment a Betyárjával, aki odakünn várakozott rá” (477).

AZ ÁL-PETŐFIK A REGÉNYBEN

1. Krúdy Gyula rögtön a regény elején tájékoztatja olvasóit az Ál-Petőfi-jelenségről. A regény 1. fejezetében Kandur-család tagjainak a beszélgetéséből ugyanis kiderül, hogy az 1850-es években Magyarországon bizonytalanság uralkodott abban a tekintetben, hogy él-e Petőfi vagy meghalt a fejéregyházi csatában. Akik hittek abban, hogy él Petőfi, azokat is zavarta az a tény, hogy az állítólagos Petőfik mind külsőben, mind jellemben elütöttek attól a Petőfitől, akire a kortársak emlékeztek. Zsuzsika az 1. fejezetben így reflektál erre: „De inkább legyen halott az imádott költő, mintsem ő kövesse el azt a sok szélhámoságot, csalást, amelyet az utóbbi években az ő nevével véghezvittek” (337). Majd véleményét ezzel egészíti ki: „Eddig minden bujdosó Petőfiről kiderül, hogy hamisítja a költő alakját. A miskolci patikáriussegéd, aki még inkább hasonlított a költőhöz, csak rövid ideig tudta félrevezetni a tarcali, bodrogkeresztúri, pthrügyi kálvinista papokat, végül is szökni kellett neki...” (338–339).

2. Porti Ferke, a postamester ezt mondja Petőfi Sándorról: „Ő visszatért a Dunántúlra, ahol valamikor ifjú diák volt” (342). Később ezt fűzi hozzá: „Azt mondtam, hogy, kikopott Magyarországból? Még rosszabb történt vele. Nem hitték el többé, hogy él, elevenen sírba tették. A régi barátai a szeme közé nevettek: „Te régen meghaltál!” – mondták neki. Azt beszélik: Jókai valósággal megfutamodott előle, amikor egy sötét este megszólította az utcán. Igaz, hogy szegény Jókainak sok van a rovásán, még mindig jobb volna neki Sajó álnév alatt írogatni, a hatalom szemmel tartja, a minap is becsukták, ha igazat mond a fáma. Napról napra rondább, ijesztőbb lett Ő, aki valaha bálványa volt az országnak. Akik valóban tudták róla, hogy kicsoda az, aki éjnek éjszakáján bebocsátást kér: azok féltek tőle. Rövid, titkos vendéglátás után igyekeztek megszabadulni tőle. Még maga Kápli is, aki fennen dicsekszik barátságával, néhány pohár bor elfogyasztása után szélnek eresztette a hazátlan költőt” (343). Erről a félelemlről tanúskodik a regény alábbi kijelentése is: „Rongyos, útszéli kocsmák állásaiban, csárdák betyároktól szutykos lócáin lelik a felírást, hogy „Ma éjjel itt hált Petőfi Sándor” (343).

A Kandur család többek között azért is a regény jelentős szereplői közé tartozik, mert Juliska, mint romantikus kisleány szintén rejtegetett egy bujdosót. Azóta anyja vigyáz rá: „Engemet félt, szegényke. Attól félt, ismét el akarok szökni valamely csizmaszagú vándorlegénnyel. De az négy év előtt volt, gyermek voltam, rajongó, eszeveszett gyermek, aki hitt a mesékben és álmokban. Ma – sóhajtotta romantikusan Juliska – már semmit nem akarok. Tudom, hogy korán meghalok, mint a *Ciprus-lombok* Etelkája. Az a bizonyos Borcsik, akit a nádasban rejtegettem gyermekfővel, valóban csak egy borbély volt, de szépen tudott szavalni. Ez a csalódás felejthetetlen szívemnek” (342).

3. Az *utazó vándorlegények* című 5. fejezetben, a Kandur család nőtagjai kirándulást szerveztek Balatonfüredre kocsival. Csak Juliska és a postamester tudta, hogy Palotán rejtőzködő Ál-Petőfi ezen utazás alkalmával meg akarták látogatni. Vándorlegény jött szemközt, azt a postamester megszólította. A jámbor suszter német volt. A legény

megivott egy pohár bort, felült a bakra. Kisörsnél egy drótostóra találtak, őt is felvette Porti Ferke a hintóba. De drótostót sem mondott semmit, hiába kérdezte. Porti Ferke ezért leteremtette. Mire a drótos szép magyarsággal ezt mondta: „Az én nevem Hallgass. Van-e az úrnak egy pipadohánya, megköszönöm” (367). Ennek megörült Porti Ferke, Mariska pedig kényelmes helyet csinált neki, és így mentek tovább. Délben megálltak, az asszony nép abroszt terített a fűre, és ebédelni kezdtek. „A drótostót elfoglalta helyét a vándorlegénnyel szemben, és Mariska asszony könnybe borult szemmel nézte, mily jeles pártfogásnak örvendenek ételei” (369).

Ekkor az országúton új alak bukkant fel, tarka kendő volt a nyakában, mint egy vándorszínésznek. Borotvált arcán pattanások voltak. Hetykén kifogásolta, hogy az előkelő társaság egy drótostóttal ebédel. Szemtelen fráter, mondta a drótos. A vándorszínész viszont azt vágta a szemébe, hogy a drótosok nem vettek részt a szabadságharcban. Mire a postamester megkérdezte a vándorszínészt, miért bujdosol. A vándor így felelt: „Felébredtem tehát a segesvári csatatéren, mikor már halottnak hittek, hogy ne fájjon majd elhagyni az életet... hogy örömmel hagyjam el hazámat, és pihenést leljek a másvilágon. Magyarország most tele van az ifjan, kielégítetlenül meghalt honvédek hazajáró lelkeivel, akik még tíz évig is siránkoznak korai halálukon. Egy Petőfi nem állhat be a sírók közé. Neki akkor kell meghalni, amikor végleg betelt az étellel” (371). De külseje nem hasonlít Petőfiére – mondta a postamester. Mire a csavargó: „Belátom, nehéz, hogy Petőfi Sándor még a földön van” (371). Az útlevél adatai nem illenek önmre – mondja a postamester, majd kijelenti: „Ez az ember a szent nevét bitorolja” (372). De a csavargó csak evett, majd többek között így szólt: „Már mondtam, hogy az én szívem a csatatéren kővé vált, földi fájdalom meg nem ingathatja. Gránit, töretlen gránit van azon a helyen, ahol régen a legérzékenyebb szív dobogott. Tudom, hogy ön másodszor férjhez ment feleségemet szeretné eszembe juttatni, annak a névnek emlegetésével. Nos, megnyugtatom önt, postamester. Én magam adtam Júliának azt a tanácsot, hogy holttá nyilvánítson, és férjhez menjen...” (372).

„Ez az ember nem lehet Petőfi!” – kiáltotta Juliska. A postamester megkérdezte a drótost: Te mit szölsz ehhez. Mire ő: ha ilyen könnyű a dolog, akkor: „Én Kossuth Lajos vagyok” (373). Erre a vándorszínész és a kéményseprő elkezdtek egymásra ugatni, mint két kutya (373). Mire a hölgyek összepakolják kosaraikat és továbbmennek. „Szegények – sóhajtott a postamester. – Temérdek jó magyar ember megbolondult a keserves időkben. Örültek országa ez. Szegény jó Tompa Mihályról is azt hallom, hogy betegsége gyógyíthatatlan. Nem sok hasznát látja a Bónis Pogány Karolin-féle örökségnek” (373).

4. A *Bujdosó nyoma* című 5. fejezetben a postamester a Bujdosó rejtkehelye felé közeledve így elmélkedik: „Ha ez sem lesz az igazi Petőfi, örökre lemondok arról, hogy valaha is feltalálhassam a költőt. ... (Valahogyan oly exponáltan érezte magát abban a hitében, hogy Petőfi valahol él és rejtőzködik, hogy néha azt vélte: egész Magyarország őt lesi. Az országos vitát még nem zárták le, sokan jelentkeztek az újságok hasábjain, akik itt-ott szavahihető emberektől „hallották”, hogy Petőfi él, de

a saját két szemével a balatoni postamester látandja Segesvár óta a költőt: ó, hányszor kitervezte ezt Porti Ferke! Véget vet egyszerre az országos kétségeknek. A költő él, halljátok legújabb költeményét, egy vérbeli, igazi Petőfi-verset természetesen, nem olyant, amilyent az a nagybányai kópé írt, amelyről könnyű volt megállapítani, hogy hamisítvány. Hogy is kezdődött az a vers? *Táncoljatok, lányok, táncoljatok! / Itt bujdosott Petőfi Sándor, / Míg volt tarisznyájában sódar és bor.* Holott mindenki tudja, hogy T betűvel Petőfi Sándor csak a hazafias verseit kezdte” (375- 376).

5. A 6. fejezet témája szállodai lopás. Nagy Kristóf, a Fehér Hattyú szálloda hatalmas háziszolgája elbóbiskolt cipőpucolás közben. Arra riadt fel, hogy ezt ordította egy fehér nadrágos, mezítlásos férfi: „Fogják meg! Tolvaj! Elvitte az aranyórámat!” (379). Ez a mezítlásos üldözött egy tarka-barka, vándorszínész külsejű fiatalembert, akinek jellemző tulajdonsága fülig érő cilinderkalapja volt. Fényes csizmában rohant le a lépcsőn. Az üldöző zömök, testes férfi volt. Előrelátható, hogy a tolvaj egerutat nyer, ha Kristóf idejében fel nem ébred. „Fogják meg! – ordított még egyszer a kétségbeesett hazafi (380). Mire Kristóf talpra állt, és a menekülő elé ugrott. A menekülő azonban megütötte és elrohant. De Kristóf utánaeredt, hogy elfogja. Az ész nélkül rohan, de egy három emberből álló katonai őrző fel tartóztatja. A tolvaj hirtelen elkialtja magát: „Emberek, mentsetek meg. Én Petőfi Sándor, bujdosó honvéd vagyok!” (383). Ekkorra Kristóf is odaért, és erős kezével megragadta tolvajt. A tömegből ezt kiáltotta egy kéményseprő: „Ki kell szabadítani Petőfit!” (383). Erre nagy zűrzavar keletkezett. A tolvaj azonban az aranyórát Kristóf szabadon lévő markába csúsztatta. „A felizgult háziszolga nagyot taszított a legényen, hogy az a katonák közül a tömegbe esett. (Volt annyi esze, hogy többé ne mutakozzon)” (384). A kéményseprő ezután, látva a háziszolga durva bánásmódját, most már Nagy Kristóf ellen fordította a tömeget: „Üssétek a Fehér Hattyút! – üvöltötte” (384). A kiszámíthatatlan tömeg egy pillanat alatt megrohanta Nagy Kristófot, aki csak nagy ügyel-bajjal tudott visszamenekülni a Fehér Hattyú szállodába (385)..

6. A mindvégig szereplő Ál-Petőfi megjelenésében és ellátásában fontos szerepet játszanak az egykori barátnők, Amanda és Isztrics grófné. Amanda eredeti neve Radics Mária, Isztrics grófnéjé pedig Szesztai Fránci volt. Egykor az Anna bálon Fránci elcsábította Amanda ifjú kérőjét. Ezt akarja most Amanda megbosszulni. De nemcsak ezt. Eredetileg Amanda találkozott a bujdosóval, a saját és testvére, Radics János szőlőjében álló présházban helyezte el, és ott gondoskodott róla: ellátta és szerelemben éltek. E rejtett szerelmet azonban irigy emberek megjelenésükkel megzavarták, és arra készítették a Bujdosót, hogy megszökjék. Egyszer ugyanis eltűnt a Bujdosó. Bakony felé vette útját, és Mátyás király pusztapalotai vadászkunyhójának romjai közé tévedt, s ott maradt, mert nem tudta, hogy merre menjen tovább (398). Isztricsné, akinek betyárlova volt, a híres Sobri betyár nevét viselte, és ösztönösen jártas volt a sötét Bakonyban, felkereste a Bujdosó rejtkehelyét, mely birtokának részét képezte. Az ágak között rejtve kileste a Bujdosót, és ilyennek látta külsejét:

„Gyengéd arcbőrű, selymes szakállú, ábrándos szemöldökű fiatal férfi volt, akiről tízlépcsnyire megérezni, hogy magnetikus hatással van a vérmes, szenvedélyes fekete

nőkre. Feltűnt kezének dologtalan fehérsége. Dús gesztenye haja mint egy asszonykendő övezte homlokát. (Isztricsné leginkább a haját szerette volna megtapogatni, hogy valóban ott van-e a feje búbján az a szarvacska, amelyről Káplai Lajos, a lutheránus pap beszélt.)” (398).

Az a kíváncsiság vezette ide Isztricsnét, hogy pontosan megtudja, „igazi Petőfi bujkál a Bakonyban, vagy a takácslegény? „Jó estét a jó embereknek” – köszöntötte. A Bujdosó felugrott, felkapta iszákját és vándorbotját és indulni akart. Isztricsné azonban leintette: semmi értelme sincs, hogy elfusson, mert vadászaival elfogja. Maradjon tehát nyugton, ő gondoskodni fog róla. Mire a Bujdosó így válaszolt:

„Szánalomra méltó ember vagyok, ennyi az egész. Nem tudok egy helyben megmaradni: Valami hajt előre, amint a szélmalom forog, ha rágyújt a szél. Kegyelem, asszonyom, én mindig imádkozni fogok önért, ha utamon hágy. Csak már reggel volna, hogy kitalálnék ebből az átkozott erdőből” (400).

Ezután a grófné megkérdezte, hogy Amanda leányasszony vezette-e ide. A Bujdosó tagadta. Ekkor az asszony elmondta, hogy neki is volt a bujdosója, egy pajtában tartotta, egy bizonyos Apostagi. Ismeri-e – kérdezte. Ismertem, mondta a Bujdosó:

„Patikárus-segéd volt Miskolcon. Ő adta ki magát Petőfinek a Tisza mentén, Lökön, Dadán a kálvinista papoknál. De rövidesen ráismert egy miskolci ember, hogy ökelme legény volt a Szabó-féle patikában” (401).

Isztricsné a lovához vezette a bujdosót. Egy hosszú szíjat oldott le nyergéről. Egyik végét a Bujdosó kezére hurkolta, a másikat a ló fejszerszáamához kötözte. Felugrott lovára, közelebb hívta a Bujdosót, és megtapogatta a fejét. A haja alatt ott volt a szarvacska, amelyről a lutheránus pap beszélt. Tévedésről tehát nem lehet szó. Magával vitte.

7. Az utolsó Ál-Petőfivel a *Betyár, szerelem, bor* című 12. fejezetben találkozunk. Egy hete érkezett a városba, és Erdélyi Dani fedezte fel a muzsikus cigányoknál. Sloff ügyvéd vitte el Amandát hozzá. Krúdy így mutatja be:

„A város végén, földbe csúszott viskóban egy barna, szilaj képű, lobogó szemű, mokány külsejű fiatalember lakott.

Amint látogatói megérkeztek: szokás szerint lehúzta csizmáját, és megmutatta a véraláfutásokat és sebeket, amelyeket a börtön vasbilincse hagyott lábán. Azután lekuporodott a szoba közepére, és karját úgy illesztette lábához, mintha nehéz vasban ülne. Aztán felvett a sarokból egy darab kőkemény kenyeret, megmutatta látogatóinak, mire azok hiába próbálták a kenyeret megtörni, a fiatalember azonban megmutatta, hogy kell abba beleharapni” (449).

A látogatók megkérdezték tőle, hogy miért került börtönbe. „Rám fogták, hogy zsvány vagyok” – felelte, és elszavalta ezt a Petőfi-verset:

*Hej zsványság, derék szép zsványság,
A te véged hatalmas mulatság;
Lesz belőled, úgy hord a szerencse,
Szár az fának száradó gyümölcse.*

Amanda fürkészve nézegette a fiatalembert. Kihajtott galléros, szennyes ing, ócska katonanadrág fedte a testét. Nagyon illett szájába *A zshiványság vége* című vers, mert az arca valóban úgy el tudott sötétedni, mint egy haramjáié. Kunkorgós, fekete bajsza, lobogós, zilált hajzata, mélytüzű tekintete csakugyan odavaló volt a Bakony sűrűjébe” (450).

Közben egy öreg cigányasszony egy fazékban paszulylevest hozott neki. A harmadik kanál után ezt mondta: „Ez pedig a *Piroslik már a fákön a levél...* című költeményemért. Minden kanálnál Petőfi Sándor egy betyárversét idézte, amíg a fazék kiürült, és az ajtó elé tette” (451).

Végül kijelenti: „A betyárok költője voltam én, amíg szegényeket elfogdosták, felakasztották, sehol sem akadtam többé reájuk vándorlásaimban”. „Ön tehát Petőfi Sándor?” – kérdezte Amanda. „A barna ember csendesen ingatta fejét: „Hogy én ki vagyok, azt soha senki sem fogja megtudni!” (452).

Ezután a fiatalember előadást tart a bakonyi betyárságról, majd megállapítja:

„A betyár volt a legszerencsétlenebb és a legkedvesebb alak a régi Magyarországon” (454).

Mivel azonban eddig csak az Alföldön betyárkodott, Nem ismeri a Bakonyt. Amanda viszont jól ismeri, és társul szegődik hozzá. Közös vállalkozásukat áldomással pecsételik meg. Míg Sloff ügyvéd meghozza a bort, a szerelemre is tudnak időt szakítani (456).

A regényben tehát a következő Ál-Petőfikkel találkozunk: 1. A miskolci patikárius, aki csak rövid ideig tudta félrevezetni a kálvinista papokat (1. fejezet, 338–339). Isztricsné Apostagi néven bújtatta (8. fejezet, 401). 2. Egy bizonyos Borcsik, akit Juliska rejtegetett, csak borbély volt, de szépen szavalt (1. fejezet, 342). 3. Vándorszínész kinézetű fiatalember, aki tarka kendőt visel a nyakán, és ömlik belőle a szó, pökhendi hazudozó, aki olykor Petőfinek mondja magát, olykor nem. Végül összeveszik a drótos tóttal, és mint a kutyák ugatják egymást (4. fejezet, 368–373). 4. Egy nagybányai kópé, aki azt a verset írta, amely így kezdődik: *Táncoljatok, lányok, táncoljatok! / Itt bujdosott Petőfi Sándor, / Míg volt tarisznyájában sódar és bor* (5. fejezet, 375). 5. A Vándorszínész külsejű fiatalember, aki aranyórát lopott Pesten a Fehér hattyú szállodában (6. fejezet, 379–385). 6. A *Vasárnapi Újság* legutóbbi számában Kőrösi Csoma József ír egy Petőfi báróról, aki Isztricsnénél rejtőzködött Marcalton (4. fejezet, 364). 7. A mokány betyár, aki olykor tagadja, hogy Petőfi Sándor, olykor állítja (12. fejezet, 449–456).

ÖSSZEGZŐ KÖVETKEZTETÉSEK

Az általunk használt kiadásban a *Jegyzetek* címszó alatt Kelecsényi László a mű forrásaival kapcsolatban Barta Andrásról idézi a következő jelentős megállapítást:

„Az Ál-Petőfi történet is a családi legendaörökségből származott Krúdyra, csak hogy ennek forrása nem a nagypapa, hanem a várpalotai születésű nagynanya, Radics

Mária volt. Bizonyára tőle hallotta Krúdy először a selyemtakács Sarlai és a miskolci patikáriussegéd történetét. Nagyanyját név szerint is szerepelteti a regényében. (Talán bizony nem is legenda, amit formás történetté alakított Krúdy, hanem Radics Mária a valóságban is összekötötésben állott a Bujdosókkal?) (497).

Czére Béla monográfiájából pedig a mű eszmeiségére vonatkozó alábbi fontos megállapítást idézi:

„Az álromantikához, a csodavaráshoz, a legendateremtő, gyanúsán termékeny képzelethez közeledik látszólag kritikuss szemlélettel Krúdy: valójában azonban mégsem a nemzeti önvizsgálat a célja, hanem a Bach-korszak hangulatának felvillantása, a közügyektől, politikától elzárkózott kúriák korántsem szürke életének rajza. Élni, szeretni akkor is akartak az emberek, s az *Ál-Petőfi* adoma-fűzérből épp az derül ki nagyon szellemesen, hogy a Petőfi-kultuszt és a betyárromantikát miként használták ki a nemzeti érzést aprópénzre váltó szélhámosok, és széplelkű honleányok s hazafias érzelmű asszonyok hogyan játszották ki a merev társadalmi erkölcsszabályokat a 'nemzeti küzdelem' takarója alatt ” (498).

Én pedig hangsúlyozni szeretném, hogy regényben felbukkanó azon személyek közül, akik Petőfi Sándornak adják ki magukat, csak egy olyan akad, aki mindvégig árnyalja a regény cselekményét, és még egy, aki két fejezetben, a 13-ikban és a 15-ikben is megjelenik a betyár alakjában; a többivel csak egy-egy fejezetben találkozunk. A mindvégig szereplő Ál-Petőfinek legfőbb jellemzője, hogy ő nem mondta magát Petőfi Sándornak. Krúdy ezt így mondatja ki Radics Jánossal: „Sarlai”. Igen, ő azt szerette magáról híresztelni, hogy foglalkozásra nézve egyszerű takácslegény. Sohase mondta magát másnak, hiába rágták a szájába a látogatói, hogy ő a bujdosó Petőfi Sándor. Nem, ezt nem vállalta, még ha úgy könyörögtek is neki. Éppen csak én neveztem a háta mögött Bünközdsi Bandinak, mert egy takácslegényt mégse rejtegetek a házamnál” (378). Ennek ellenére „a bűvérű Amanda és a bakonyi betyárok patrónája, Isztrics grófné mégis kinevezi ellentmondást nem tűrően Petőfi Sándornak” – állapítja meg Czére Béla (229), aki a regény befejezésével kapcsolatban ezt írja e két hölgyről:

„A regény így nagyrészt a két vetélytársnő harcát ábrázolja játékos humorral, archaikus ízekkel, majd Amanda vigasztalódását a betyárnak kinevezett legénnyel, végül Amanda bosszúját, amikor az álbetyár segítségével rajtaüt az asszony Isztricsné, hogy az ne tudja a szeretőjét 'legalizálni' a Luca-napi traktán. Itt, ezen az egy ponton bicsaklik meg a regény borotvaélen táncoló cselekménye, s válik nyilvánvalóvá, hogy a stilizált szerelem játékszabályai és a valóság sehogy sem illeszkednek össze. Ez a szerelmi társasjáték ugyanis megköti a hősnők kezét, épp ezért, amikor Amanda 'leleplezi' az Ál-Petőfit, a játék logikája szerint Isztricsné kénytelen kiadni a fiatalember útját. Ez az áldozat azonban csak akkor lenne hiteles, ha az emberek valóban azt hinnék a 'leleplezésig', hogy Isztricsné foglya valóban Petőfi Sándor, erről azonban szó sincsen” (229–230).

Szerintem Czére Béla téved, amikor feltételezi, hogy a regény befejezésének kulcskérdése, hogy az emberek elhiszik-e, hogy a Bujdosó Petőfi Sándor vagy sem. Azt

ugyanis, hogy a bujdosó nem Petőfi Sándor, egyértelműen bizonyíthatják Petőfi azon kortársai és barátai, akik még élnek az 1850-es években. A kulcskérés az, hogy Amanda és Isztricsné szerelmes-e a Bujdosóban vagy sem. Ha ugyanis szerelmes a Bujdosóba, akkor el is hiszi, hogy ő Petőfi Sándor. A 9. fejezetből világos, hogy Amanda szerelmes a Bujdosóba. Ezt az *Az én szerelmem* című Petőfi-vers első és utolsó versszakának az elküldésével jelzi a Bujdosónak. Ez a két versszak így hangzik: *Az én szerelmem nem kies liget, / Hol csendes tóban hattyúk ringanak, / Fehér nyakok míg bókot integet / A vízbe néző hold sugárinak. /.../ Az én szerelmem rengeteg vadon; / A féltés benne mint haramja áll, / Kezében tör: kétségbeesés vagon, / Minden döfése százszoros halál* (405).

S hogy Isztricsné is szerelmes a Bujdosóba, azt Krúdy egyértelműen kimondja: „Tudott-e bátorságot önteni Isztricsné a Bujdosóba? Ha szavaival nem, tán a csókjaival és öleléseivel, amelyekből minden órában kijárt a Bujdosónak, amíg a nevezetes vacsora fött” (470). Majd lentebb ismét: „Az Isztricsné korabeli asszonyok minden időben úgy megfogták a szerelmet, mint a hurkatöltőt, hogy a megfeszülésig kitöltsék a hurkát: kés volt a szerelem a kezükben, amellyel elvágták a csirke nyakát; lélegzetük volt a szerelem, amely oly forrósággal töltötte el belsejüket, hogy vonaglott belé a szívkamrájuk is” (470). Ez a szerelmes asszony szerelme fellángolása idején igen is elhíhette, hogy a Bujdosó Petőfi Sándor. Az imént idézett hely előtt ugyanis ezt mondja neki: „Te félnék, te szegény! Hát nem mondtam már neked, hogy mostanában azt hiszi a világ, hogy a bujdosó Petőfi Pesten leskelődik a régi felesége után? Senki sem gondolja, hogy itt vagy” (470). Ez a hely bizony azt mutatja, a szerelmes Isztricsné elhiszi, hogy a Bujdosó Petőfi Sándorral azonos.

De azt is vitatnám, hogy a regény befejezése annyira egyértelmű, amilyennek Czére Béla értelmezi. Hogy a befejezés szándékosan többértelmű, az nyilvánvaló a regény utolsó soraiból. Lássuk e sorokat:

„Ezzel felemelkedett székéről. Egyetlen parancsoló pillantással maga után vonta a Bujdosót. Belépett a szomszéd szobába. A küszöbről a Bujdosó visszanezett. Gúny és megvetés, végtelen keserűség volt az arcán. Farkasszemet nézett az egész társasággal.

Aztán többé nem látta őt senki.

Pár pillanat múlva kocsirobogás hallatszott az udvarról. Csak Amanda tudta annak jelentőségét. Kirohant az ajtón, mintha a kocsi után vágatna. Egy nagy sikoltás hallatszott az ámbitusról. Aztán nem jött vissza ő sem a házba. Elment a Betyárjával” (477).

Nézzük meg, hogy az idézett szöveg milyen lehetséges történetet foglalhat magába! 1. Isztricsné megfogja a Bujdosó kezét, behúzza a szobába, de ott a Bujdosó kitéphette magát Isztricsné kezéből, kirohanhatott, és rejtélyes módon eltűnhetett. Ezért írja a Krúdy ezt a súlyos mondatot, külön sorba szedve: „Aztán többé nem látta őt senki.” A senki azt jelenti, hogy Isztricsné sem, de a többiek sem. Ez esetben nem tudjuk eldönteni, hogy a két hölgy közül melyik sikított, de valószínűbb, hogy Isztricsné. A kocsirobogás pedig azt jelenti ez esetben, hogy a Bujdosó kocsin menekült

el. 2. Ha Amanda sikított, ezt azért tette, mert a Bujdosó Isztricsnével együtt szökött meg. De e második lehetőséget kizárni látszik ez a külön sorba szedett, súlyos mondat: „Aztán többé nem látta őt senki” (477). Másrészt az a sok jelenet a regényben, amelyek azt sugallják, hogy a Bujdosó mindkét nő mellett boldogtalan volt. Ahogyan Amandától elszökött, ugyanúgy elszökhett Isztricsnétől is, hiszen ő maga mondja a regényben önmagáról: „Szánalomra méltó ember vagyok, ennyi az egész. Nem tudok egy helyben megmaradni: Valami hajt előre, amint a szélmalom forog, ha rágyújt a szél. Kegyelem, asszonyom, én mindig imádkozni fogok önért, ha utamra hágy. Csak már reggel volna, hogy kitalálnék ebből az átkozott erdőből ” (400). Tehát egy hasonlattal felnagyítja az előző mondat hírétékét, igazságtartalmát.

Legvégül egy újabb Ál-Petőfi kiadásra hívjuk fel a figyelmet: Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2024. E kiadvány fülszövegének utolsó két bekezdését idézzük:

„A regény szereplői kalandokon át a hamis Petőfit, a hajdani takácslegényt keresik és kergetik, mint elveszett álmaik, mint soha be nem teljesülő reményeik megtestesítőjét. Olvasmányaitól megszedült, álmukat szövögető ifjú kisasszonyok, érzékiségükben megsértett érett asszonyok, nemzeti múltunk nagyságán busongó öreg hazafiak jönnek-mennek a regény lapjain.

Krúdy Gyula *Ál-Petőfi* regénye hatalmas kavalkád: mindenki üldöz mindenkit. A fordulatos történet mesélése közben a maga teljes szépségében ragyog fel Krúdy Gyula pazar írói világa. Nyelvi eszközei, utánózhatatlan stílusa, borongós képei, humora, bölcsességei elkápráztatják a mai olvasót is.”

BIBLIOGRÁFIA

- Krúdy Gyula: *Regények és nagyobb elbeszélések 9.* Nagy Kópé (1921), Hétságoly (1922), Ál-Petőfi (1922). Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2009.
- Kárpáti Aurél: Pesti Napló, 1922. december 31.
- Barta András: Utószó Krúdy Gyula A magyar jakobinusok, Ál-Petőfi. Két regény. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1962, 219–329.
- Márai Sándor: A százéves Krúdy. Griff Verlag, München 1978, 18–19.
- Czére Béla: Krúdy Gyula. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.